

Тимур Андрєєв

Політичні дискусії епохи «холодної війни» на V Асамблеї Всесвітньої ради церков у Найробі (1975)

DOI: 10.58407/litopis.230506

© Т. Андрєєв, 2023. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9955-4780>

Мета статті – проаналізувати тематику, напрями та характер політичних дискусій, які відбувалися між делегаціями V Асамблеї Всесвітньої ради церков у Найробі; розкрити проблему використання міжнародних релігійних організацій як платформи протистояння епохи «холодної війни»; визначити роль РПЦ (МП) в організації та проведенні Асамблеї, її позиції в контексті політичних дискусій; проаналізувати трансляцію прорадянських наративів крізь міжнародні релігійні інституції.

Методологія дослідження. Автор вивчав проблему крізь призму традиційних історичних підходів (історико-тематичного та історико-хронологічного), використовувалися загальноісторичні (історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний) та загальнонаукові методи (аналіз, синтез). **Наукова новизна.** У статті автор уперше в українській історіографії пропонує подивитися на актуальні глобальні питання 70-х рр. XX ст. з погляду світових тенденцій та наративів епохи «холодної війни» крізь призму документів християнських міжнародних організацій, а саме V Асамблеї ВРЦ.

Висновки: V Асамблея Всесвітньої ради церков у Найробі (23 листопада – 5 грудня 1975 р.) була маркерною подією міжнародного масштабу, вона продемонструвала всьому світові погляд на глобальні політичні питання крізь призму християнських конфесій та деномінацій. Резолюції засудили «холодну війну», прискорення темпів мілітаризації у світовому вимірі, порушення прав та свобод, критикували дії СРСР і США за використання третіх країн для розгортання театру протистояння. Християнські конфесії, різні за догмами та ідеями, виступили єдиним монолітним актором на міжнародній арені. Між тим, Найробіська асамблея наочно надала приклад ефективності використання Церкви як інструменту для лобювання зовнішньополітичних цілей та доктрин різних ідеологічних режимів. ВРЦ показала себе з полярних позицій: з одного боку, як антимілітаристську, неупереджену, мирну, правозахисну організацію, з іншого – у її резолюціях та рішеннях простежується вплив країн «соціалістичного табору». У свою чергу, РПЦ (МП) до 1975 р. виглядала нехай як повністю політично заангажована, залежна та керована структура, але й як міцний авторитетний міжнародний актор. Вона пройшла показовий шлях і довела ефективність стратегічних рішень та ставок, які на неї робило радянське керівництво, що вплинуло на перебіг «холодної війни» в релігійній сфері.

Ключові слова: Всесвітня рада церков, екуменізм, Російська православна церква, холодна війна, міжнародні відносини, політика роззброєння, мир, свобода віросповідання, права та свободи, Гельсінські угоди, політичні дискусії.

Церковне питання є актуальною проблемою як у внутрішньодержавній політиці, так і на міжнародній арені. І це не дивно, бо згідно з даними Дослідницького центру П'ю (англ. Pew Research Center) переважна більшість населення Землі вважають себе віруючими людьми (лише 15% називають себе атеїстами)¹.

Наймасовішою релігійною течією є християнство. Незважаючи на те, що в глобальній перспективі воно програє за темпами приросту послідовникам ісламу², західноєвропейська цивілізація в сучасній системі світопорядку продовжує бути здебільшого ціннісно-орієнтованою на постулати вчення Ісуса Христа. Церква – авторитет для великої кількості людей, у найскладніших і безвихідних ситуаціях багато хто знаходить розради в храмі, звертається до церковнослужителів і намагається імплементувати їх поради у повсякденному житті. Політичні питання – одні з обговорюваних тем у побуті, лише одиниці залишаються осторонь і не висловлюються про свої симпатії / антипатії в контексті поточної дійсності.

¹ The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050. Official website of the Pew Research Center. URL: <https://www.pewresearch.org/religion/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>.

² Ibid.

У важкі часи економічної нестабільності, воєн, пандемій, революцій люди приходять до Церкви, щоб почути від релігійних лідерів відповіді на актуальні питання. У зв'язку з цим держава зацікавлена в тому, щоб політичні дискусії в церковному середовищі, поради та висловлювання церковних лідерів не були опозиційними.

Актуальною також є проблема використання державною владою релігійних організацій як інструменту для трансляції власних ідеологічних стратегій та наративів як на внутрішню аудиторію, так і на міжнародній арені.

Переважає більшість міжнародних організацій – поле протистояння політичних блоків за домінування у сфері ініціатив та характеру прийнятих рішень. Аналогічні тенденції спостерігалися і в епоху «холодної війни»: Всесвітня рада церков (ВСЦ) як міжнародна християнська екуменічна організація об'єднувала делегації з різних конфесій та деномінацій з усіх куточків планети, представників країн як «соціалістичного», так і «капіталістичного» табору і була полем перманентної боротьби за вплив.

Науковий інтерес представляє порядок денний політичних дискусій на прикладі V Асамблеї ВРЦ (листопад–грудень 1975 р.): тематика, характер, специфіка церковних аргументів, рішень та ініціатив, а також спроби боротьби за вплив на рішення міжнародних організацій на прикладі участі Російської православної церкви (Московського патріархату) (РПЦ) (МП).

Джерельну базу склали підсумкові акти, резолюції, стенограми V Асамблеї ВРЦ, промови та прокламації членів делегацій християнських церков, офіційна періодика РПЦ (МП), документи та нормативно-правові акти ООН, опубліковані тексти міжнародних договорів тощо.

У статті автор уперше в сучасній українській історіографії пропонує подивитися на актуальні глобальні питання 70-х рр. ХХ ст. з погляду світових тенденцій та наративів епохи «холодної війни» крізь призму документів християнських міжнародних організацій, а саме V Асамблеї ВРЦ. Здебільшого дослідники приділяють увагу проблемам екуменічних та догматичних дискусій на засіданнях органів Всесвітньої ради церков, проте політичний аспект даремно лишається поза увагою.

Радянська історіографія, як і сучасна російська, оминають питання проявів залежності та політичної заангажованості РПЦ (МП) в діяльності, яка орієнтована на внутрішню та зовнішню аудиторію: пріоритетними були питання релігійної догматики. Найробіська асамблея розглядається в глобальному контексті діяльності організації та участі в ній РПЦ (МП).

Західній історіографії також притаманні роботи загального характеру з проблематики дослідження окресленої наукової статті.

V Асамблея Всесвітньої ради церков відбулася в період з 23 листопада по 5 грудня 1975 р., на ній були присутні делегати християнських конфесій та деномінацій з різних куточків світу³. Цей міжнародний захід об'єднав представників з полярними політичними поглядами, із зон впливу ідей «соціалістичного» та «капіталістичного» таборів.

Підготовчий етап до V Асамблеї Всесвітньої ради церков був складним та інтенсивним процесом. Щодо вибору місця проведення, то тут організатори розглядали кілька варіантів, включаючи такі міста, як Гренобль (Франція) і Амстердам (Нідерланди). Проте, за результатами обговорень та оцінки низки факторів, остаточний вибір було зроблено на користь Найробі, столиці Кені⁴.

Основні питання та політичні суперечки, що розглядалися на V Асамблеї ВРЦ, були тісно пов'язані з контекстом «холодної війни» та глобальними політичними подіями епохи. Так, результатом підготовчих заходів став порядок денний, що складався з таких основних тем: питання миру; проблеми роззброєння, соціальної справедливості, нерівності та дискримінації; релігійні свободи⁵.

Питання миру та роззброєння були одними з центральних та найбільш обговорюваних тем Найробіської асамблеї⁶. У контексті епохи «холодної війни» та наявності властивих їй напружених відносин по лінії «антагоніст – протагоніст» між «колективним Заходом» на чолі зі США та «соціалістичним табором» на чолі із СРСР, церкви як учасники та інструменти в цьому протистоянні прагнули знайти шляхи подолання збройних конфліктів і протиріч, сприяти досягненню та підтримці стабільного сталого світу.

У межах Асамблеї в Найробі в період з 8 по 10 грудня 1975 р. відбулося засідання Політичного консультативного комітету ВРЦ (англ. Policy Reference Committee), на якому

³ David M. Patton. *Breaking Barriers, Nairobi, 1975: The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches*, Nairobi, 23 November – 10 December, 1975: SPCK. London: WM. B. Eerdmans, Grand Rapids, 1976. P. 5.

⁴ Ibid. P. 6–7.

⁵ Ibid. 1976. P. 213–215.

⁶ Bruce J. Nicholls. *Nairobi 1975: a crisis of faith for the WCC. Themelios*. URL: <https://www.thegospelcoalition.org/themelios/article/nairobi-1975-a-crisis-of-faith-for-the-wcc/>.

представники церков християнського світу обговорили актуальні питання світопорядку, за результатами було прийнято низку підсумкових актів⁷.

Так, наприклад, Всесвітня рада церков прийняла резолюцію по Близькому Сходу⁸. Це рішення гармонійно вписувалося в історичний контекст. Цей регіон, багатий на нафту, відзначався такими особливостями, як геополітично значущі території, складні етнічні та релігійні протиріччя. На початку 1970-х рр. загострилося протистояння між двома супердержавами епохи «холодної війни» – СРСР і США.

У тексті резолюції ВРЦ висловила стурбованість ескалацією військової напруженості на Близькому Сході, закликала передові країни світу згорнути постачання зброї до регіону, по суті, звинувативши тим самим Радянський Союз та Сполучені Штати у стимулюванні та посиленні регіональних воєн.

З ізраїльсько-палестинського питання: Всесвітня рада церков закликала Ізраїль залишити окуповані ним під час Шестиденної війни 1967 р. єгипетські та йорданські території, а саме: Східний Єрусалим, західний берег річки Йордан, Сектор Газа та частину Синайського півострова⁹. Країни, що були охоплені конфліктом, мали гарантувати взаємну безпеку, недоторканність кордонів, суверенітет і територіальну цілісність¹⁰.

Крім того, ВРЦ підтримала право палестинського народу на самовизначення та створення незалежної держави. Визнаючи Другу Синайську угоду¹¹, організація закликала переглянути умови договору на користь інтересів Палестини на скликанні для цього Женевської мирної конференції. У контексті врегулювання напруженої ситуації в регіоні особливе місце відводилося церквам різних християнських конфесій. Вони повинні були об'єднати зусилля для сприяння «природній довірі між сторонами та розвивати відповідальну участь у мирному врегулюванні з боку своїх членів та урядів своїх країн», тобто церкви мали лобювати імплементацію тез резолюції ВРЦ урядами власних країн¹².

Делегація РПЦ (МП) відіграла важливу роль у прийнятті подібних рішень: у контексті ізраїльсько-палестинського питання саме СРСР активно підтримував Організацію визволення Палестини (ОВП)¹³, тожона риторика велася представниками Московської патріархії¹⁴. Примітно, що ВРЦ відмовилася визнати ОВП терористичною організацією, як то го бажали представники протестантських церков США.

Комітет прийняв окрему постанову, відому як «Звіт про Єрусалим»¹⁵, в основу якої було покладено послання Константинопольського патріарха Димитрія до Генерального секретаря ВРЦ Філіпа Олфорда Поттера. Єрусалим – центр світових релігій, багатівікове місце поклоніння християн, іудеїв та мусульман. У зв'язку з цим, усі конфесії повинні співпрацювати між собою в ім'я збереження святині. ВРЦ закликала Ізраїль за підтримки спостерігачів з інших країн спільними зусиллями розробити законодавство, яке б регулювало статус-кво святих місць, на кшталт Паризького мирного договору 1856 р.¹⁶ та Берлінського трактату 1878 р.¹⁷ Християнські святині мають бути під охороною та захистом національних властей та міжнародної спільноти, при цьому жодна християнська церква одноосібно не повинна володіти правом власності на об'єкти поклоніння, всі храми є рівнодоступними для всіх¹⁸.

При цьому, визнаючи складність та емоційну значимість питань, пов'язаних із майбутнім статусом Єрусалима, Асамблея висловила позицію, що такий статус має визначитися в загальному контексті врегулювання близькосхідного конфлікту.

Окреме місце в політичних дискусіях Найробіської асамблеї ВРЦ займали питання, пов'язані з проблемами Африканського континенту.

⁷ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 24–27.

⁸ Ibid. P. 162–163.

⁹ Michael B. Oren. *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. Oxford: Oxford university press, 2002. P. 186.

¹⁰ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 162–163.

¹¹ Medzini M. Israel. Ministry of Foreign Affairs. «Sinai II Accords». *Israel's Foreign Relations: selected documents, 1974–1977*. Jerusalem: Ahva Press, 1982. Vol. 3. P. 281–286.

¹² David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 162–163.

¹³ Організація визволення Палестини (ОВП) – арабська організація, що була створена Лігою арабських держав у 1964 р. з метою побудови незалежної держави Палестина та підриву держави Ізраїль. Складається з декількох угруповань, основним з яких є «аль Фатах», довгий час очолюваний Ясіром Арафатом. У західній історіографії створення та діяльність (фінансування, рекрутування та підготовка кадрів тощо) цієї організації тісно пов'язують з КДБ. Наведена теорія ґрунтується на архівних документах, які стали відомі широкому загалу після розпаду СРСР.

¹⁴ Прохоров Д.П. «Спецслужбы Израйля». Кто и как финансирует палестинских экстремистов. Санкт-Петербург–Москва: Изд. дом «Нева», ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2002. С. 375–382.

¹⁵ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 164–165.

¹⁶ Кульчицький С.В. *Енциклопедія історії України*. Паризький мирний договір 1856. Київ, 2011. Т. 8. С. 66.

¹⁷ Ф. Мартенс. Берлінський трактат. 1 (13) июля 1878 г. *Собрание трактатов и конвенцій, заключенных Россиею с уностранными державами*. 1888. Т. VIII. С. 639–675.

¹⁸ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 164–165.

Зокрема, було приділено увагу складній внутрішньополітичній ситуації в Анголі. Перш ніж розповісти про позицію ВРЦ з цього питання, вважаємо за необхідне зробити невеликий історичний екскурс.

На поч. 1970-х рр. Ангола була колонією Португалії. На тлі розколу внутрішньополітичних структур метрополії, націоналістичні рухи, такі, як МПЛА¹⁹, ФНЛА²⁰ та УНІТА,²¹ почали боротися за контроль над країною.

У цей період країна стала ареною протистояння впливових держав епохи «холодної війни», конкуруючі політичні угруповання отримували фінансову, мілітарну та ідеологічну підтримку від різних провідних акторів світопорядку, тим самим перетворившись на полігон протистоянь. Радянський Союз зробив ставку на МПЛА, вважаючи його соціалістичним та близьким ідеологічним партнером, активно надавав військову допомогу, а також брав участь у консультаціях і навчанні керівних політичних та військових кадрів. США, у свою чергу, віддавали пріоритет у підтримці груп ФНЛА та УНІТА, позиціонували їх як антикомуністичні сили та прагнули внаслідок співробітництва запобігти поширенню радянського впливу в регіоні. Незважаючи на те, що Ангола згідно з умовами Алворської угоди²² у 1975 р. здобула повну незалежність від Португалії, політична боротьба всередині країни не припинилася.

Резолюція ВРЦ з Ангольського питання виразила занепокоєння щодо використання внутрішньополітичної ситуації зовнішніми силами, які підтримували національні рухи з метою популяризації власних ідеолого-політичних наративів. Була розкритикована політика влади Португалії, яка «кинула народ Анголи на свавілля долі», поставивши на чолі країни нестабільний перехідний уряд. ВРЦ висловила побоювання, що конфлікт усередині країни може перерости у війну глобальних масштабів та охопити значні території Африканського континенту²³.

Тут важливо зауважити, що Південно-Африканська Республіка (ПАР), побоюючись посилення лівих і комуністичних сил у сусідній Анголі та позиціонування їх як потенційну загрозу для власних територій та політичних інтересів, вирішила підтримати рух ФНЛА та УНІТА у їх протистоянні з МПЛА.

Також було засуджено двоїстість політики європейських держав, яка полягала, з одного боку, у підтримці та потуранні «колоніальному португальському режиму та його репресивній політиці щодо ангольського народу», а з іншого – у провокуванні громадянської війни та штучному перешкоджанні «прагненням народу до мирного врегулювання питання». ВРЦ закликала міжнародне співтовариство (зокрема ООН та ОАЄ²⁴) не допустити розгортання військових інтервенцій на території країни²⁵.

Слід зазначити, що 11 листопада 1975 р. була проголошена незалежність Анголи, а буквально за день до цього Генеральний секретар ВРЦ Філіп Олфорд Поттер заявив, що закликав до негайного припинення громадянської війни в країні²⁶.

Отже, ВРЦ рішуче засудила «холодну війну» та біполярну модель світопорядку як деструктивний елемент у системі міжнародних відносин. Справедливо критикувала СРСР і США за використання територій третіх країн для розгортання протистояння один з одним за «сфери впливу».

Між іншим, Всесвітня рада церков продемонструвала прихильність до прорадянських позицій на міжнародній арені. Делегації РПЦ (МП), а також православних церков з країн «соціалістичного табору» вдалося продавати вигідні наративи та відобразити їх у відповідній резолюції щодо Анголи. Засуджувалися дії організацій, які отримували підтримку

¹⁹ Народний рух за визволення Анголи (порт. Movimento Popular de Libertação de Angola) – це національно-визвольний рух, що проявляв зацікавленість в прокомуністичних ідеях, боровся за незалежність Анголи від португальського володарювання, користувалася підтримкою з боку влади СРСР. За результатами війни за незалежність здобув перемогу. Перший президент Агоштіньо Нету був лідером саме цієї організації.

²⁰ Національний фронт за визволення Анголи (порт. Frente Nacional de Libertação de Angola) – це військово-політична організація, політична партія трайбалістського характеру, орієнтувалася на консервативні сили США та країн Західної Європи.

²¹ Національний союз за повну незалежність Анголи (порт. União Nacional para a Independência Total de Angola) – це повстанська маойстська націоналістична організація, пізніше політична партія, боролася за незалежність Анголи, відома активною антикомуністичною позицією.

²² Text of the Alvor Agreement between Portugal and the Angolan Liberation Movements. URL: <https://m.bigenc.ru/vault/fbd67d60a751cec1c77867703afdb2dd.pdf>.

²³ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 166–167.

²⁴ Організація африканської єдності (ОАЄ) – організація африканських країн. 2002 р. перейменована в Африканський союз. Створена на основі Хартії африканської єдності у 1963 р. з метою зміцнення єдності та солідарності африканських держав, захисту їх суверенітету, територіальної цілісності та незалежності та заохочення міжнародного співробітництва.

²⁵ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 166–167.

²⁶ Ibid. P. 165–166.

від уряду США (ФНЛА та УНІТА відповідно). ВРЦ укотре під час Асамблеї в Найробі продемонструвала свою позицію в контексті «холодної війни».

Досить показовою в цьому контексті є резолюція Всесвітньої ради церков щодо «ядерної співпраці з Південною Африкою». Документ цікавий тим, що організація засудила діяльність американських і європейських компаній, які брали участь у фінансуванні та будівництві атомних електростанцій у ПАР у 1970-х рр., а саме: «Дженерал Електрик» (англ. «General Electric»), «Сіменс» (англ. «Siemens») і «АЕГ» (англ. «AEG»), «Браун, Бовері енд Сі» (нім. «Brown, Boveri & Cie»), «Вестингауз електрик» (англ. «Westinghouse Electric Corporation») тощо. У промовах звучали притаманні риторичні прорадянської пропаганди слова: «колоніалізм», «фінансовий апартеїд», щодо привнесення нових прогресивних технологій до країни – «позбавлення громадян можливості чи права на особисту, соціальну та політичну свободу»²⁷ тощо.

ВРЦ висловлювала побоювання, що розробки в галузі атомної енергетики неодмінно сприяють створенню ядерної зброї в ПАР. При цьому заявлялося, що подібні дії можуть призвести до агресивної політики щодо сусідніх країн: Анголи, Зімбабве та Намібії. Організація закликала транснаціональні корпорації переглянути свої проекти та згорнути подібні програми щодо ПАР²⁸.

Важливо зауважити, що двоїстість риторики ВРЦ пояснює той факт, що Радянський Союз у 1970-ті рр. також активно допомагав країнам на Африканському континенті розвивати атомну галузь енергетики, проте резолюцій та/або інших засуджуючих актів з цього питання на їхню адресу видано не було.

1975 р. залишив слід у світовій історії низкою військових конфліктів і політичних потрясінь у всьому світі, зокрема в азіатсько-африканському регіоні. Унаслідок тривалої боротьби між напрямками національно-визвольного руху всередині країни 28 листопада 1975 р. було проголошено декларацію про незалежність Східного Тимору²⁹. Цей акт завершив період португальського панування на цих землях. Проте відсутністю внутрішньополітичної єдності негайно скористалися інші країни.

Так, ФРЕТИЛІН³⁰ (соціалістична партія) виступала за незалежність Східного Тимору, тоді як АПОДЕТІ³¹ та УДТ³² схилилися до ідеї приєднання до Індонезії. 29 листопада 1975 р. проіндонезійські сили підписали Декларацію Балібо³³ (передувала їй Петиція Батугате). У її тексті було висвітлено прохання «захистити індонезійську націю від терору фашистів ФРЕТИЛІН»³⁴.

У відповідь 7 грудня того ж року збройні сили Індонезії провели операцію з окупації території Східного Тимору. Позиції країн-учасниць «холодної війни» з цього питання очікувано розділилися³⁵.

Геополітично, СРСР підтримував незалежність Східного Тимору, засуджуючи індонезійську агресію, тоді як США залишалися обережними у критиці окупації, прагнучи підтримувати відносини з Індонезією – стратегічно вигідною країною з погляду боротьби за сфери впливу в регіоні Океанії під час «холодної війни»³⁶.

Генеральна Асамблея ВРЦ у Найробі, під час засідання якої всі вищезгадані події, власне кажучи, і відбулися, не змогли залишити це поза порядком денним: у результаті було прийнято резолюцію щодо ситуації у Східному Тиморі.

Всесвітня рада церков висловила глибоке занепокоєння погіршенням ситуації в регіоні, зробивши акцент на тезі про те, що кожен народ має рівноцінне право на самовизначення та створення незалежної держави. Асамблея визнала правомірність Римської угоди 1975 р.³⁷, за якою Португалія зобов'язалася провести демократичний процес самовизна-

²⁷ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 167–168.

²⁸ Bruce J. Nicholls. *Nairobi 1975: a crisis of faith...*

²⁹ Carey P., Bentley C. *East Timor at the Crossroads: The Forging of a Nation*. Honolulu, HI: University of Hawaii Press, 1995. P. 3, 33.

³⁰ Революційний фронт за незалежність Східного Тимору (порт. Frente Revolucionária de Timor-Leste Independente) – східнотиморська соціалістична (марксистсько-ленінська) політична організація.

³¹ Тиморська народна демократична асоціація (порт. Associação Popular Democrática Timorense) – східнотиморська права політична партія, що виступала за приєднання Східного Тимору до Індонезії, підтримувала окупаційний режим.

³² Тиморський демократичний союз (порт. União Democrática Timorense, UDT) – східнотиморська консервативна партія, найстарша у країні. Брала активну участь у політичній боротьбі 1974–1975 рр., підтримувала індонезійську окупацію.

³³ Por António Sampaio A polémica declaração de Balibó, assinada em Bali, de apoio à integração. SAPO. URL: http://24.sapo.pt/noticias/internacional/artigo/a-polemica-declaracao-de-balibo-assinada-em-bali-de-apoio-a-integracao_20009070.html.

³⁴ Jardine M. *East Timor: Genocide in Paradise*. Cambridge, MA: Odonian Press, 1995. P. 6, 10.

³⁵ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 175–176.

³⁶ Хазанов А.М. Восточный Тимор: долгий путь к независимости. *История и современность*. 2012. № 2 / *КуберЛенинка*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vostochnyy-timor-dolgiy-put-k-nezavisimosti>.

³⁷ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 176–177.

чення для народу Східного Тимору. Це дозволило Східному Тимору мати шанс обрати свій власний статус – залишатися частиною Португалії, стати незалежною країною чи приєднатися до Індонезії³⁸.

ВРЦ вчинила обережно, навіть у певному сенсі зручно одночасно для всіх учасників «холодної війни»: засуджено було не анексію, а спосіб підпорядкування з використанням збройних сил, політичні сили закликалися до мирної та законної передачі влади. Тобто резолюція пропонувала такий сценарій розвитку подій: індонезійські війська повинні негайно покинути територію Східного Тимору, але після чого буде організовано загальнонаціональний референдум, якщо за його результатами народ підтримає ідею щодо входження до складу Індонезії, то війська вже на законних підставах можуть повернутися (але вже не в статусі окупаційної армії, а як правоохоронні органи).

Представники РПЦ (МП) підкреслювали, що ядерна зброя становить загрозу для всього людства, і закликали до консолідації міжнародних зусиль щодо її обмеження та скорочення³⁹.

Більшість церков християнського світу були солідарні з цих питань із позицією Московської патріархії: зокрема, тотожну думку озвучили представники делегацій Африканської методистської єпископальної церкви, Єпископальної церкви США, протестантських церков Гани тощо.

Однак були й такі учасники V Асамблеї ВРЦ, які висловлювали протилежну позицію з питань миру та роззброєння. Так, наприклад, спостерігачі від католицької церкви визнавали важливість стратегічного шляху досягнення та підтримки концепції «миру в усьому світі» та тенденцій щодо скорочення чисельності озброєнь, проте, між іншим, підкреслювали важливість збереження країнами необхідної оборони в інтересах захисту власних громадян.

Схожу позицію зайняли представники Грецької православної церкви, тому представник цієї делегації висловився таким чином: «ми підтримуємо необхідність збереження національної безпеки і не можемо прийняти повної відмови від ядерної зброї в цей час»⁴⁰.

Хоча й учасники Асамблеї від різних церков представляли часом полярні погляди на питання, що розглядалися, проте, незважаючи на це, прямих конфронтацій вдавалося уникнути, зберігаючи баланс у дискусіях і вести діалог до пошуку конструктивних рішень.

Церкви також обговорювали проблеми, пов'язані з впливом військових конфліктів на громадянське суспільство, актуальні проблемами біженців і гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок воєн, геноцидів, пандемій, катаклізмів тощо.

Проблемні питання глобального масштабу, які порушувалися на засіданні Асамблеї ВРЦ у Найробі, зокрема аспекти, пов'язані з темами миру та роззброєння, були актуальними та повністю вписувалися до міжнародного порядку денного. Трансльовані тези про мілітаристські обмеження аж ніяк не були популістичними, а з послідовною регулярністю підкріплювалися реальними діями.

Так, наприклад, у період з 1961 по 1975 рр. між країнами-учасницями протиборчих таборів епохи «холодної війни» було укладено цілу серію договорів та угод з питань роззброєння.

У 1963 р. СРСР, США та Великобританія підписали Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою (також відомий як Московська угода)⁴¹.

Нині кількість країн-підписантів збільшилася до 131 держави, серед них є й Україна (підписала договір у 1996 р., ратифікувала лише у 2001)⁴².

Метою цього договору було проголошено «швидше досягнення угоди про повне роззброєння під суворим контролем Організації Об'єднаних Націй, яке поклало б край гонці озброєнь...»⁴³

Варто зазначити, що у 1996 р. договір було розширено до статусу всеосяжної заборони ядерних випробувань⁴⁴.

³⁸ Хазанов А.М. Восточный Тимор: долгий путь к независимости...

³⁹ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 180.

⁴⁰ Ibid. P. 67–68.

⁴¹ Договір о запрещении испытаний ядерного оружия в атмосфере, космическом пространстве и под водой. ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/nuclear_seabed.pdf.

⁴² Status of signature and ratification. *Official website The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO)*. URL: <https://www.ctbto.org/our-mission/states-signatories>.

⁴³ Договір о запрещении испытаний ядерного оружия...

⁴⁴ The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty. *Official website The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO)*. URL: <https://www.ctbto.org/our-mission/the-treaty>.

Якщо говорити про підсумки підписання, то, незважаючи на чинні заборони, домовленості порушувалися неодноразово. Мілітарні наукові дослідження, як і тестування робочих зразків на практиці, фактично було переведено на вищий рівень секретності. Ось лише кілька прикладів у СРСР за період з 1963 по 1975 рр., які мають офіційне документальне підтвердження: так, підземні вибухи проводилися на полігоні Нова Земля⁴⁵, численні подібні випадки траплялися також на полігоні Семипалатинськ (нині Казахстан)⁴⁶.

США, у свою чергу, у період з 1965 по 1963 рр. провели операцію «Плаушер» (англ. «Operation Plowshare»), метою якої було дослідження можливостей використання ядерного вибуху, згідно з офіційними даними, у мирних цілях, таких, як: будівництво каналів, прокладання шляхів сполучення, створення підземних сховищ та інших інженерних проєктів⁴⁷.

Між СРСР та США у 1972 р. було укладено двосторонній договір про обмеження стратегічних озброєнь (ОСВ-1), згідно з його умовами кількість стратегічних стаціонарних міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) наземного базування на озброєнні обох країн мало бути зафіксованим на існуючому рівні станом на 1 липня 1972 р. Крім того, країни зобов'язувалися не консервувати пускові установки МБР. Тобто, якщо якась зі сторін хотіла модернізувати арсенал, то це можна було зробити лише за умови ліквідації відповідної кількості застарілих зразків. Обмеження стосувалися також чисельності балістичних ракет підводних човнів (БРПЛ): їх ліміт був зафіксований на момент підписання угоди. Крім того, укотре країни взаємно визнавали суверенітет і територіальну цілісність; погоджувалися з принципом невтручання та зобов'язувалися сприяти зміцненню економічних, наукових та культурних зв'язків⁴⁸.

Слідкувати за дотриманням умов угоди мали цільові моніторингові організації всередині обох країн. Так, наприклад, у США цим питанням займалося Агентство з контролю над озброєнням та роззброєнням (Arms Control and Disarmament Agency)⁴⁹.

Міжнародні домовленості були важливими кроками на шляху до фактичної повної реалізації концепту ідеї взаємної демілітаризації. Імплементация та подальша реалізація їхніх умов призвела до зниження кількості ядерних випробувань та встановлення контролю за стратегічними озброєннями, що сприяло пом'якшенню напруженості та покращенню відносин між США та СРСР, ознаменувавши собою становлення епохи розрядки на полях «холодної війни».

За підсумками роботи V Асамблеї Всесвітньої ради церков у Найробі було прийнято резолюцію з питань роззброєння. У тексті документа наводяться дані зі звіту Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (англ. Stockholm International Peace Research Institute). У 1974 р. сумарно військовий бюджет світу становив понад 220 млрд. доларів США, причому з цієї кількості на мілітарні витрати країн НАТО та Варшавського договору припадало 82% загальної кількості фінансів⁵⁰.

У контексті критики нарощування ядерного арсеналу представники ВРЦ справедливо вказували на те, що розробки тактичного ядерного озброєння призводять до стирання кордонів між традиційною та ядерною війною, отже, неухильне зростання потенційної небезпеки та напруженості в цьому напрямку розглядалося як стимул сісти за стіл переговорів зі скорочення кількості цього виду озброєнь.

Ескаляція «холодної війни» призвела до гіперболізації політики взаємного стримування (боротьба за світову гегемонію, як ідея, засуджувалася всіма християнськими конфесіями).

Християнські лідери підкреслювали, що гонка озброєнь між державами-гігантами в контексті «холодної війни» призводить до потрапляння як надлишків старих зразків зброї, так і перспективно нових для їх випробувань на практиці на території нестабільних бідних країн Індокитаю, Близького Сходу та Африки. Реальну загрозу світу представляють не країни Європи та Америки, а саме такі зони споконвічних міжнаціональних конфліктів.

Резолюція засуджувала нарощування військових баз у «країнах третього світу» у контексті біполярного світопорядку епохи «холодної війни», закликала СРСР і США до скорочення військового представництва за межами власних територій. При цьому особливе

⁴⁵ Кудрявцев Г.Г. Ядерный полигон на Новой земле. *Морской сборник*. 1991. № 9. С. 6–11.

⁴⁶ Испытания ядерных боеприпасов на Семипалатинском полигоне. *Отечественная история*. 1975. № 1. С. 44–49.

⁴⁷ Sovacul B. *Contesting the Future of Nuclear Power: A Critical Global Assessment of Atomic Energy*. Singapore: World Scientific, 2011. P. 171–172.

⁴⁸ Interim agreement between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on certain measures with respect to the limitation of strategic offensive arms (SALT I) / *NTI*. URL: <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/aptsaltI.pdf>.

⁴⁹ Arms Control and Disarmament Act of 1961. *U.S. Government Publishing Office (GPO)*. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-75/pdf/STATUTE-75-Pg631.pdf>.

⁵⁰ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 180.

місце було приділено базам у Індійському океані – раніше тривалий час нейтральному і спокійному регіоні.⁵¹

ВРЦ дорікала ООН у неефективній роботі. Так, заявлялося, що єдиним практично функціонуючим досягненням цієї організації в період з 1945 по 1975 рр. в галузі роззброєння була відмова країн від використання та ліквідація наявних стратегічних запасів бактеріологічної зброї. Інтерес до роззброєння де-факто змінився концентрацією уваги навколо поняття контролю за озброєннями, тобто контролю над «прогресом заради вбивств»⁵².

На підставі всього вищесказаного ВРЦ зверталася до церков усіх християнських конфесій та деномінацій із закликом до перманентної боротьби на інформаційному фронті в ім'я кінцевої мети – повної відмови як від летального, так і від захисного озброєння у всьому світі, закликала пропагувати ідеї переговорів як єдину дієву платформу для вирішення міждержавних протиріч.

Передбачалося проведення регулярних консультацій ЦК ВРЦ, які повинні вивчати та порівнювати наявний матеріал про фактори, що викликають нинішню гонку озброєнь, а також про технологічні, економічні, екологічні та військові наслідки. Зрештою, консультації мали бути спрямовані на вироблення стратегії на національному та міжнародному рівнях для запобігання подальшому збільшенню військових витрат.

ВРЦ рекомендувала додати до стратегії такі функціональні заходи: розробка тематичних антиімлітарних освітніх програм для навчальних закладів; ініціювання суспільних дискусій з цього питання; вивчення питань війни та миру в теологічній перспективі; розслідування випадків причетності церков до виробництва та торгівлі зброєю; сприяння професійній перепідготовці та повторному працевлаштуванню тих, хто заробляє собі на життя виробництвом озброєнь⁵³.

Окрім іншого, Асамблея ВРЦ закликала до скликання Всесвітньої конференції з роззброєння під егідою ООН. Резолюцією було проголошено, що боротьба за загальну демілітаризацію є генеральною стратегічною метою практичної діяльності ВРЦ.

За підсумками роботи Асамблеї було розроблено резолюцію, присвячену Гельсінським угодам. У ході її обговорення одним із делегатів Швейцарської федерації протестантських церков було запропоновано висловити ноту стурбованості обмеженнями релігійних свобод, які діяли в СРСР⁵⁴, закликати радянський уряд дотримуватися сьомого принципу Гельсінських угод⁵⁵.

Тим самим Асамблея ВРЦ відреагувала на звернення від радянських дисидентів священика Гліба Якуніна та Льва Регельсона про дійсний стан речей у РПЦ (МП), гоніння та утиски людей за їхні релігійні переконання (було наведено конкретні приклади протиправних дій з боку влади). У тексті звернення описувалися основні моменти та тенденції антирелігійної політики радянської влади, починаючи з часів громадянської війни, підкреслювалося особливе ставлення до православ'я, акцентування на ньому в порівнянні з іншими віросповіданнями: католиками, мусульманами тощо. Радянські дисиденти висловлювали докір ВРЦ у зв'язку з тим, що хоча вона неодноразово виступала на захист арештованих, але цього було безрезультатно, а дії нападного характеру з боку радянської влади щодо православних віруючих замовчувалися⁵⁶.

Навколо цієї ініціативи спалахнула дискусія, позиції представників різних церков розділилися.

Так, делегація РПЦ (МП) виступила проти затвердження такої поправки. За підсумками голосування пропозиція була відхилена (негативний голос віддали 39% присутніх, для позитивного результату потрібно було $\frac{2}{3}$ голосів)⁵⁷.

У відповідь на такий результат парировали делегати англіканської церкви Канади, запропонувавши власну редакцію: «ВСЦ стурбована обмеженням свободи віросповідання у багатьох частинах світу, включаючи СРСР...» (закликали виконувати сьомий принцип усіма країнами світу без винятку)⁵⁸.

РПЦ (МП) і церкви країн «соціалістичного табору» знову ветували це питання, викликавши невдоволення з боку дисидентських російських емігрантських кіл і православних

⁵¹ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 180–181.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid. P. 182.

⁵⁴ Council of Churches Is at Odds Over Activism at Kenya Parley. *The New York Times*. 1975. № 26. P. 58.

⁵⁵ Принцип VII. Уважение прав человека и основных свобод, включая свободу мысли, совести, религии и убеждений. (Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт. OSCE. URL: https://www.osce.org/files/t/documents/0/c/39505_1.pdf.

⁵⁶ Якунин Г., Регельсон Л. Обращение к делегатам V Ассамблеи Всемирного Совета Церквей. *Вестник русского христианского движения*. Париж. № 2–3–4 (116). 1975. С. 220–231.

⁵⁷ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 169.

⁵⁸ Ibid.

церков країн Західної Європи та Північної Америки. Примітним є той факт, що делегати європейських християнських церков на цьому не зупинилися: надійшла пропозиція повернутися до розгляду питання віросповідання на засіданні Центрального комітету ВРЦ у 1976 р. РПЦ (МП) знову виступила проти, нота протесту і цього разу була задоволена⁵⁹.

У результаті, у ході дискусії консенсусу було досягнуто, поправки, що засуджували гоніння, були прийняті у пом'якшеній редакції⁶⁰. При цьому делегация РПЦ (МП) утрималася від голосування, професор Віталій Боровий пояснив причину такого рішення «атмосферою поспіху, знервованості, зайвих емоцій»⁶¹.

У результаті багатостраждальна резолюція ВРЦ щодо оцінки Гельсінських угод була ухвалена. У тексті документа зазначено роль екуменічних організацій у прийнятті доле-носного міжнародного договору. ВРЦ закликала уряди країн-підписантів ратифікувати на державному рівні Гельсінські угоди, церквам та міжнародним організаціям активно стежити за їх практичним виконанням⁶².

Крім того, наголошувалося на важливості «проекту конвенції про європейську систему мирного вирішення суперечок», її доопрацюванні та суворому дотриманні.

У церквах та ВРЦ, зокрема, простежувалася особлива місія – контроль за дотриманням прав людини, психологічна підтримка та виховна функція (вироснувати з дитинства дотримання та повагу до загальнолюдських принципів, прав ООН як базису «здорового високорозвиненого суспільства»). Релігійні організації розглядалися як фундатори транс-кордонних контактів та свого роду гуманітарні канали та хаби, а віра в Бога – як об'єднувальний міжцивілізаційний компонент⁶³. У межах ВРЦ такі функції передусім покладено на «Комісію церков з міжнародних справ» (ССІА)⁶⁴. У межах міжцерковної співпраці правозахисні функції також виконує незалежна організація – «Конференція європейських церков» (СЕС)⁶⁵.

У тексті резолюції йшлося про те, що ВРЦ, спільно з СЕС, висловили своє бажання взяти участь у Белградській нараді безпеки та співробітництва в Європі (НБСЕ)⁶⁶ 1977 р., метою якої було підбиття перших підсумків імплементації Гельсінських угод країнами-підписантами та попереднього аудиту та оцінки дотримання. Сьоме положення стосується питання релігії, тому ВРЦ як компетентний міжнародний орган зобов'язалася обговорити та сформулювати ноти урядам країн-підписантів, які б роз'яснили, як їх правильніше реалізувати на практиці та ефективніше використовувати. Незважаючи на протести РПЦ (МП), Асамблея ВРЦ уперше за довгий час зафіксувала в офіційному документі засудження порушень свободи віросповідання в СРСР (проте з двома поправками та суперечливою по-значкою «передбачувані»).

Актуальною у світовому порядку денному перманентно незмінно залишається проблема імплементації та практичної реалізації принципів Загальної декларації прав людини. Зі стабільною періодичністю постійно на міжнародному рівні порушуються питання прав і свобод людей у різних країнах світу.

На порядку денному V Асамблеї Всесвітньої ради церков обговорювалося питання щодо стану речей з цього питання у країнах Латинської Америки. За підсумками дискусії було прийнято тематичну резолюцію.

ВРЦ висловила ноту протесту практиці систематичного порушення прав людини, політичному свавіллю на Південноамериканському континенті. У тексті документа наводяться конкретні приклади варіацій таких протиправних дій з боку влади: довільне та часом необґрунтоване затримання осіб без належних ордерів компетентних судових органів; позбавлення волі без дотримання процедури належного судового розгляду; застосування до підслідних методів фізичного насильства та тортур; практика заручництва, переслідуван-

⁵⁹ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 170–171.

⁶⁰ Council of Churches Is at Odds Over Activism at Kenya Parley... P. 58.

⁶¹ David M. Patton. *Breaking Barriers*, Nairobi, 1975... P. 171.

⁶² Ibid. P. 172.

⁶³ Ibid. P. 173–174.

⁶⁴ Комісія церков з міжнародних справ (англ. Commission of the Churches on International Affairs (ССІА)) була заснована Всесвітньою радою церков і функціонує як її відділ або комітет з міжнародних справ. Її місія полягає в аналізі та розробці позицій з міжнародних питань і представленні їх від імені ВРЦ, а також координації діалогу між церквами та міжнародними організаціями.

⁶⁵ Конференція європейських Церков (Conference of European Churches (СЕС)) – це міжнародна організація (незалежна від ВРЦ), заснована в 1959 р., об'єднує різні християнські церкви та організації в Європі. СЕС є форумом для діалогу, співпраці та обміну думками між християнськими церквами різних традицій та деномінацій, вона прагне зміцнити єдність християнства в Європі та сприяти миру, справедливості та солідарності в регіоні.

⁶⁶ «Нарада безпеки та співробітництва в Європі» (НБСЕ) була міжурядовою організацією, заснованою в 1975 р. в результаті Гельсінської наради, з метою покращення відносин між країнами Східної та Західної Європи під час холодної війни.

ня чи залякування родичів людей, узятих під варту або звинувачених у правопорушеннях тощо⁶⁷.

ВРЦ закликала європейські країни прийняти латиноамериканських біженців, надати всім охочим надійний політичний притулок. Організація на те мала й особисті мотиви: низку протестантських місіонерів, а також кількох представників робочих органів ВРЦ, а саме Комітету миру було затримано в Аргентині та Чилі. Причиною затримання було розголошення на міжнародній арені випадків порушення прав людини в цих країнах. Делегація РПЦ (МП) зайняла рішучу позицію, активно підтримуючи положення резолюції⁶⁸.

Зазначимо, що в обох країнах діяли диктаторські режими: в Аргентині правила військова хунта на чолі з генералом Хорхе Відела, а в Чилі – тривала епоха президентства Аугусто Піночета. У контексті подій «холодної війни» згадані режими перебували у дружніх відносинах із США.

У цій ситуації ВРЦ абсолютною більшістю голосів делегатів християнських церков прийняла виважене та обґрунтоване рішення, резолюція відображала чітку позицію щодо прав і свобод в латиноамериканському регіоні.

Отже, V Асамблея Всесвітньої ради церков у Найробі була знаковою, певною мірою маркерною подією міжнародного масштабу. На ній обговорювалися не лише питання загальноцерковного характеру. Вона продемонструвала всьому світові погляд на глобальні політичні питання крізь призму християнських конфесій та деномінацій із різних куточків планети. Резолюції засудили «холодну війну» як деструктивний елемент у чинній системі світопорядку, критикували дії СРСР і США за використання третіх країн для розгортання театру протистояння. Християнські конфесії, різні за догмами та ідеями, виступили єдиним монолітним актором на міжнародній арені.

Тим часом Найробіська асамблея наочно надала приклад ефективності використання церкви як інструмента для лобювання зовнішньополітичних цілей та доктрин різних ідеологічних режимів. Порядок денний, резолюції, розпорядження та інші нормативні документи Асамблеї дають зрозуміти, що «холодна війна» охоплювала всі сфери життя, суперництво блоків було розгорнуто практично на кожному клаптику земної кори і в кожному з напрямків економіки та культури.

У цій ситуації ВРЦ показала себе з полярних позицій: з одного боку, як антимілітаристська, неупереджена, мирна, правозахисна організація, з іншого – у її резолюціях та рішеннях простежується вплив країн «соціалістичного табору»: замовчування утисків прав і свобод в СРСР, критика здебільшого антикомуністичних режимів.

У свою чергу, РПЦ (МП) станом на той час, хоча й виглядала політично заангажованою, залежною та керованою структурою, але й була міцним авторитетним міжнародним актором. У підсумкових резолюціях Найробіської Асамблеї ВРЦ простежується ознаки ідеологічного впливу СРСР крізь діяльність делегатів РПЦ (МП), що брали участь у більшості робочих органів асамблеї.

За 60–70-ті рр. XX ст. РПЦ (МП) пройшла показовий шлях і довела ефективність стратегічних рішень та ставок, які на неї робило радянське керівництво, вплинула на хід компаній на релігійному театрі «холодної війни».

References

Kulchytskyi, S.V. (2011). *Entsyklopediia istorii Ukrainy. Paryzkyi myrnyi dohovir 1856* [Encyclopaedia of the history of Ukraine. Paris peace agreement of 1856]. Kyiv, Ukraine.

Prokhorov, D.P. (2002). «Spetssluzhby Yzraylia». Kto y kak fynansyruet palestynskykh ekstremystov [«Special services of Israel». Who and how finances the Palestinian extremists].

Андрєєв Тимур Юрійович – аспірант кафедри нової та новітньої історії Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (Майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна).

Andreiev Tymur – graduate student of the department of modern and latest history of V.N. Karazin Kharkiv national university (4 Svobody Sq., Kharkov, 61022, Ukraine).

E-mail: andreiev.timofey.ru.1913@gmail.com

⁶⁷ Bruce J. Nicholls. *Nairobi 1975: a crisis of faith...*

⁶⁸ David M. Patton. *Breaking Barriers, Nairobi, 1975...* P. 178–179.

**POLITICAL DISCUSSIONS OF THE «COLD WAR» ERA
AT THE V ASSEMBLY OF THE WORLD COUNCIL OF CHURCHES
IN NAIROBI (1975)**

The purpose of the article is to analyze the topics, directions and nature of political discussions that took place between delegations of the V Assembly of the World Council of Churches in Nairobi; to reveal the problem of using international religious organizations as a platform for confrontation of the Cold War era; to determine the role of the Russian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) in organizing and holding the Assembly, its position in the context of political discussions; to analyze the transmission of pro-Soviet narratives through international religious institutions.

Research methodology. *The author studied the problem through the prism of traditional historical approaches (historical-thematic and historical-chronological), used general historical (historical-comparative, historical-typological, historical-systemic) and general scientific methods (analysis, synthesis). **Scientific novelty.** In the article the author for the first time in Ukrainian historiography proposes to look at current global issues of the 1970s from the perspective of global trends and narratives of the Cold War era through the prism of documents of Christian international organizations, namely the V Assembly of the WCC.*

Conclusions: *the V Assembly of the World Council of Churches in Nairobi (November 23 – December 5, 1975) was a landmark event of an international scale, demonstrating to the whole world a view of global political issues through the prism of Christian confessions and denominations. The resolutions condemned the «cold war», the acceleration of the pace of militarization in the global dimension, the violation of rights and freedoms, criticized actions of the USSR and the USA for using third countries to deploy the theater of confrontation. Christian denominations, different in dogmas and ideas, acted as a single monolithic actor in the international arena. Meanwhile, the Nairobi Assembly clearly provided an example of the effectiveness of using the church as a tool for lobbying foreign policy goals and doctrines of various ideological regimes. ROC showed itself from polar positions: on the one hand, as an anti-militaristic, impartial, peaceful, human rights organization, on the other hand, the influence of the countries of the «socialist camp» can be traced in its resolutions and decisions. In turn, the Russian Orthodox Church (MP) before 1975 looked not only as a fully politically engaged, dependent and controlled structure, but also as a strong and authoritative international actor. It went through a demonstrative path and proved the effectiveness of strategic decisions and bets placed on it by the Soviet leadership, which influenced the course of the «Cold War» in the religious sphere.*

Key words: *World Council of Churches, ecumenism, Russian Orthodox Church, Cold War, international relations, disarmament policy, peace, freedom of religion, rights and freedoms, Helsinki agreements, political discussions.*

Дата подання: 20 серпня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 15 жовтня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Андреев, Т. Політичні дискусії епохи «холодної війни» на V Асамблеї Всесвітньої ради церков у Найробі (1975). *Сіверянський літопис*. 2023. № 5. С. 41–51. DOI: 10.58407/litopis.230506.

Цитування за стандартом APA

Andreiev, T. (2023). Politychni dyskusii epokhy «kholodnoi viiny» na V Asamblei Vsesvitnoi rady tserkov u Nairobi (1975) [Political discussions of the «Cold War» era at the V Assembly of the World Council of Churches in Nairobi (1975)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 41–51. DOI: 10.58407/litopis.230506.

